

A l'esquerra, una escena dels anys vint, dins el santuari. Hi podem veure l'endimoniada de la Codonyera envoltada de tres caspolines i espectadors, davant l'altar. A la dreta, una imatge actual. Malgrat els efectes visuals, és difícil trobar-hi cap dimoni.

Mal vent per al Banyeta

Fa molts anys, al santuari de la Balma, a Sorita (els Ports), s'hi feien uns exorcismes que aplegaven multituds. Ara, els romiatges continuen, però ni Llucifer ni les bruixes que l'havien de conjurar, les caspolines, no hi tenen lloc.

“**M**ireu, els maniàtics els curen els psiquiàtrics. *Antes* no n'hi havia, d'eixos metges, o no sabien que hi eren”. L'explicació és clara i, sobretot, raonable. La pot sentir qualsevol que s'acosti a Sorita, a la comarca dels Ports, prop de Morella, preguntant per endimoniats i exorcismes. En comptes de cerimònies esfereïdores hi trobarà, segurament, la mirada sorneguera de la gent del poble que, al cafè, examina els forasters amb posat divertit. “Eren epilèptics, això”, farà, potser, en Josep Borràs, abellaire. I la resta, que ja ha fet rotllana per dir-hi la seva, assentirà, tot mirant-se de lluny la partida de botifarra.

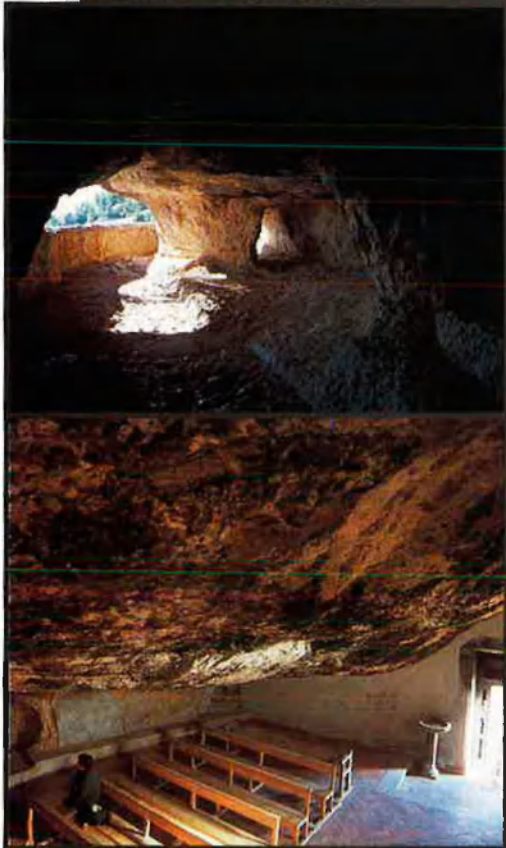
La llegenda, però, continua, i encara hi ha qui fa cap a Sorita per acostar-se al santuari de la Balma i buscar-hi rastres dels antics rituals d'exorcisme, de malignes i caspolines; buscar-hi, potser, els

ecos que romanen en el darrer reducte del dimoni de debò, el que fa por, el que provoca espasmes i fa renegar i treure escuma per la boca... com a les pel·lícules. El cas, potser, és que ja només queden dimonis al cel·luloide, que ens espanten a cop d'efectes especials. El que és a Sorita, si és que mai hi ha passat cap diable, la veritat és que ara campa molt lluny.

Però, què hi succeïa, durant el romiatge de les festes de la Mare de Déu, al voltant del 8 de setembre, en aquell antic santuari de Santa Maria Magdalena i Sant Blai, després de la Mare de Déu de la Balma, que continua excitant la memòria popular? Àlvar Monferrer, autor del llibre *Els endimoniats de la Balma*, ho resumeix de manera concisa: hi havia exorcismes, endimoniats i “unes dones velles hi oficiaven uns rituals estranys, es feia un gran negoci, s'hi aplegaven nombrosos visitants, devots

RAMA GIL

De dalt a baix, la Creu Coberta, el santuari, encastat a la muntanya, el camí que hi duu i l'interior de l'ermitori.

o com vulgueu considerar-los, i succeïren, almenys, fenòmens extraordinaris". Tot això passava durant les darreres dècades del segle XIX i les de començament del XX, quan l'aïllament, la pobresa i la por a la malaltia constituïen l'adob perfecte per a fenòmens d'aquesta naturalesa.

La llegenda explica que la Mare de Déu de la Balma, no canònica però patrona principal de Sorita, es va aparèixer a un pastor, al segle XIV, i que, malgrat que la portaren a l'església del poble, ella tornà, pels seus propis mitjans, al santuari de la muntanya de la Tossa, a la singular cova-església on es va quedar definitivament. Els romiatges hi han estat habituals tot al llarg de la seva història, i van anar creixent a mesura que ho feia la fama i l'àrea d'influència d'aquella figura que habitava "la església e chassa de la verge maria apellada de la balma situada en lo terme del dit loc de çorita", com consta en un inventari de 1437. Romiatges, processons i aplecs, com en tantes altres ermites amb imatges a les quals s'atorgava algun poder guaridor.

La més sonada de les festes és, encara ara, la de setembre. Comença el dia 7, amb vol de campanes i danses (de les llauradores, de les gitanetes, dels negrets...) i continua el dia 8, amb el trasllat de la imatge des de Sorita fins a la Balma. Abans d'arribar-hi, encara s'atura a l'alçada de la Creu Coberta, gairebé al peu del santuari, per assistir a la representació de la lluita entre l'àngel i el dimoni, que mirarà d'aconseguir que el poble s'apunti al seu seguici. Com no pot ser d'una altra manera, el dimoni sempre perd; però sempre torna. Mentrestant, i mentre arriba l'any següent, la gresca encara continua fins a l'endemà, amb xocolatada, balls i tot el que ha de tenir una bona festa major.

Que a la imatge de la Balma se li atorga poder contra el diable ja es menciona en escrits del segle XVII. Que, a la seva empara, s'hi practicaven alguns exorcismes, oficiats per capellans, ho expliquen autors del XIX. Res, però, que vagi més enllà de les creences i supersticions que envoltaven d'altres santuaris. L'anome-

nada de la Balma, doncs, no prové de fets més o menys reiterats arreu, sinó de les singulars i massives cerimònies que se succeïren després, quan les famoses caspolines -bruixes, deien, arribades de Casp- s'ensenyoriren de la cerimònia de desencanteri. I allà, entre milers de persones acampades o repartides pels hostals, entre venedors de bagatelles, dolços, refrescos i ciris, entre xarlatans, captaires i músics arribats d'allunyats racons dels Països Catalans i de l'Aragó, s'hi aplegaven, amb l'esperança de sanar per la intercessió de les caspolines, cecs, muts i infants víctimes d'ull pres, marits burlats, núvies desenganyades, gent malvolguda, malenconiosa o xiquetes com aquella Rosarito arribada de les Alqueries (Plana Baixa) que documenta Monferrer i que, diuen, "sentia la música del rei Herodes" i "mirava com una dona".

"Que le salgan por las manos! Por los pies!". Així cridaven les velles, dins el santuari ple com un ou, en un ambient asfixiant i espès de suor, de fum de ciris i de pors. La qüestió era fer fora en Lluçifer, que tenia mil maneres per convertir les persones en "malignes", entrant per l'aire, mitjançant una fruita, un cant, un beuratge o un sedàs. L'espectacle, que Joan Fuster trobà "d'una truculència valleinclanesca" començava abans d'entrar a l'ermita, amb les dones (la majoria d'endimoniades o malignes eren dones) que pujaven pel camí del santuari, de genolls o per força, convulsionant-se i traient escuma per la boca. Dalt, a la cova (de vegades calia vèncer la resistència, impregnada de renecs, d'un "dimoni" que no volgués entrar-hi), les caspolines els llaçaven els dits (dels peus o de les mans) i començava l'exorcisme, amb els crits, els goigs cantats per centenars de boques, les oracions que podien durar tota la nit. Dins la reixa, als peus de la Mare de Déu, queien les monedes llançades pels fidels. A base de contorsions i de roba esquinçada, a base dels tocaments a què les sotmetien les caspolines, que les podien dur a l'orgasme més convuls, les malignes (si ho aconseguïen) s'anaven desfent els nusos. Cada dit que s'alliberava representava un dimoni foragitat. I la gent, com descriu un conte d'Àngel Sánchez Gozalbo, vingia a

De dalt a baix i d'esquerra a dreta, una figura dins la reixa que allotja la Mare de Déu, una dona recollint aigua beneïda del santuari (amb poders gunridders), barrejada amb la terra que hi havia agafat abans, una mostra dels exvots i un moment de la tertúlia al cafè de Sorita.

cridar: "Pels ulls no, que es tornarà cega! Pels peus, per les mans, pels peus! Per la punta dels dits! Que ixquen els dimonis pels peus!".

D'alguna manera, aquestes caspolines havien substituït els capellans en el control dels exorcismes en el santuari de la Balma, configurant-se, amb el temps, un ritual que no acabava d'avenir-se amb les pràctiques establertes per l'església. Això sembla que va succeir entre la desamortització del santuari (1855) i la primera notícia escrita de les "bruixes exorcistes", datada l'any 1912. La guerra del 36 posà fi als afers de les caspolines, però no pas als exorcismes, que continuaren després, en mans, novament, del poder eclesiàstic, fins acabar esllanguint.

Si bé és cert que el record de totes aquelles persones que omplien el santuari de resos, crits i renecs es difumina, envoltat per la boira de les llegendes, i que ja no és fàcil localitzar l'antiga "co-

va del diable", on es cremaven, en un acte de "purificació" prou comú en aquests rites, les robes dels exorcitzats un cop expulsats els dimonis, també ho és que alguna cosa de familiar amb aquest passat no tan llunyà podem trobar, encara, per exemple, en l'embull d'exvots que s'acumulen al fons de l'ermita, en un collage excèntric, amb fotografies i ciris, caps, peus i mans de cera, vestits de núvia, de nadons i de comunió, dibuixos, travesses, bufandes, lligacames i peticions de tot tipus ("Demandar a la verge de la Balma aprovar l'últim curs de trompeta i trobar feina prompte"). Com familiar els pot ser, als ecos que potser perduren al santuari, el gest de la dona que hi entra a resar, que recull un grapat de terra de darrere l'altar, l'embolica en una bosseta de plàstic lligada amb un rosari i, encara, abans de marxar, omple una ampolla amb aigua beneïda. No sabrem si coneix la mixtura que, amb aquests dos elements, prepara-

ven les caspolines per foragitar dimonis o si és, simplement, un acte transmès sense conèixer-ne ben bé l'origen. En tot cas, el fil que uneix tots dos gestos no s'ha acabat pas de trencar del tot.

I això, encara que, com expliquen al cafè de Sorita, les històries dels exorcismes són com la d'aquell famós "miracle de les coves", d'on va sorgir un geperut que van fer banyar al riu. "I quan en va eixir... ja no tenia gepa! Sabeu per què? Perquè era un sac de sucre!". Després de la facècia, riallada general. Cap contradicció aparent amb les exclamacions anteriors, quan les mateixes boques reconeixien que allò que passava quan eren sagals "feia feredat" i que després, sense transició, tornaven a riure recordant la festa que organitzava la multitud, amb tantes dones com venien i els guitarrons i els cossos que es feien de bon trobar, quan de les jotes es passava al valsar.

Núria Cadenas